

Joan TUSQUETS I TERRATS

«LO SISÈ SENY», PRECURSOR DE LA FILOSOFIA LUL·LIANA DEL LLENGUATGE

L'objectiu d'aquest article és, com ho expressa el seu títol, escatir fins a quin punt l'opuscle *Lo sisè seny...* prepara l'elaboració de la filosofia del llenguatge en Ramon Llull.

N'és el precursor i com a tal no comunica el missatge, sinó que es limita a obrir i desbrossar el camí pel qual arribarà el missatge.

En altres mots: ¿Quines passes donà *Lo sisè seny...* per a empènyer el sistema del Mestre Ramon vers la filosofia del llenguatge? Fixem-nos que no ens referim al llenguatge peculiar de la filosofia lul·liana sinó a la filosofia lul·liana del llenguatge.

La nostra «plataforma», com diuen ara, serà òbviamment l'edició crítica de *Lo sisè seny, lo qual appel·lam affatus*, publicada pel doctor Josep Perarnau al segon volum, corresponent a l'any 1983, d'aquest «Arxiu de Textos Catalans Antics». Per primer cop ens dóna el text complet de l'opuscle, reproduint el text català del còdex de Munic, copiat entorn de 1330. Sota el text esmenta les variants de l'altre còdex català i de cinc còdexs llatins, tots de dates molt ulteriors, i ho complementa amb valuoses notes explicatives. Precedeix el text un estudi que ens orienta tant respecte al clima històric en què nasqué l'opuscle com al seu contingut doctrinal. Un índex de totes les paraules de l'opuscle i de les ratlles on són emprades facilita la investigació filològica i també la de la filosofia del llenguatge. Quan detecto, poso per cas, la greu fallida que comet *Lo sisè seny...* en no distingir les causes respectives de la veu i de la paraula, l'índex m'ho confirma constatant que el mot «veu» (veus, uou i vous) és emprat trenta-nou vegades, la majoria d'elles relacionades amb el nostre afer, mentre que el mot «paraula» ho és tan sols dues vegades (en les ratlles 304 i 445), completament al marge de la qüestió.

Lo sisè seny... consta d'una introducció i quatre «distincions», la segona de les quals es subdivideix en dues seccions. La introducció constitueix una visió provisional del tema. La primera distinció descriu les funcions de cada un dels cinc sentits clàssics i del sentit comú. La segona presenta en la primera subdivisió deu arguments «a priori» i en la segona altres deu «a posteriori», tots ells demostratius que cal afegir l'«effatus» a les potències acceptades fins aleshores pels psicòlegs. La tercera palesa que la funció de l'«effatus» és incompatible amb les atribuïdes a les altres potèn-

cies, tant racionals com sensitives, refermant negativament els arguments positius de la secció anterior. Finalment, la quarta extreu una definició essencialista de l'«effatus» i passa revista a les funcions i excel·lències del nou sentit.

Nosaltres, per mor de l'objectiu que ens proposem, preferim distribuir el tema en quatre apartats: el primer, descoberta i definició provisional de l'«effatus»; segon, les seves funcions; tercer, el seu funcionament; i quart, el seu rol de precursor.

I. *Descoberta i definició provisional de l'«effatus»*

El mètode que Llull escollí per definir l'«effatus» és, si no original, almenys poc corrent: es pregunta no tan sols «què és» l'«effatus», ans encara «què no és».

Vivim en tres episodis la resposta encertada a «què és» l'«effatus». Primer episodi: constatem d'antuvi que cada sentit particular és menys «particular» del que diem. La vista, per exemple, és particular perquè sent exclusivament el color; però és comú, perquè veu diversos colors i és capaç de veure'ls simultàniament. Diu el Beat Ramon: «La figura del senyn comun és manifestada en les comunitats dels seyns particulars, axí com visus, qui és potència comuna a veser (= veure) diverses colors».¹ D'una rosa no en veig primerament el vermell de la flor i després el verd de les fulles, sinó que els veig alhora. El mateix s'esdevé amb l'olorat: simultàniament a l'aroma de la rosa sento el perfum que s'ha posat la mà que l'ofereix. Ho constatarem també respecte als restants sentits. Tots cinc són particulars i ensems vénen a ésser com un limitat sentit comú. Llull diu a continuació: «...e auditus, qui és potència comuna a oir diverses vous; e odoratus, qui és potència comuna a odorar pudors e bones odors; e gustus, qui és potència comuna a gustar dolsors o amargors; e tactus, qui és potència comuna a tocar coses lizes e aspres, fredes e caldes, dures e mols».²

Passem al segon episodi. Els cinc sentits són com rius eixits de la font del sentit comú i que li trameten, de fora a endins, les respectives sensa-

1. Josep PERARNAU I ESPELT, *Lo sisè seny, lo qual apel·lam Affatus, de Ramon Llull. Edició i estudi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», II (1983), 62, línies 39-41 (en endavant, les referències a aquest text i al del *De ascensu et descensu intellectus* seran fetes amb dues xifres, separades per barra inclinada (/); la xifra anterior indicarà la pàgina, la posterior la o les línies).

2. *Ibidem*, 62/40-44.

cions. La sensibilitat comuna rep, doncs, totes les sensacions procedents de la rosa; no li arriben disperses, sinó situades, perquè la imaginació pugui engendrar la semblança sensible de la rosa. N'hi ha prou amb transcriure el text següent: «Per aquestes particularitats comunes és significat lo senyn comun dedins, lo qual és apelat potència sencitiva, per raó de la qual són les coses sensades e éla és font: e ls seus particulars són rius particulats, segons diversitat d'òrguens e d'estruments e d'objeets. Lo seyn comun és invisible e no pot ésser ymagenat, mas l'entanimén ateyn aquel en les comunitats particulars damunt dites, que són de la esència del seyn comun, les quals comunes particulars ateyn l'entanimén en la ymagenatió, per raó de lurs diversitats, car per raó d'aqueles són ymageables».³

Tercer episodi: mentre es desenrotlla el segon episodi, l'acompanya la sensació d'un plaer que no ve de la rosa sinó, com diu Llull, dedins la substància, «el qual si assoleix suficient intensitat, és manifestat per l'aparell orgànic de l'«effatus» mitjançant l'emissió d'una veu, o crit, de joia»: «Los cinc senyns particulars coneguts comencen a pendre lurs objectes defora la substància, so és a saber, en aquels sopieets qui no són de la esència de lur substància... axí com color, sabor e odor de la poma... E per asò lo seyn comú ab los seus particulars coneguts atrau la vertut defora e met-la dedins la substància... Covén, doncs, que effatus... per manera de manifestació, sia senyn per so que sia influència e refluència de les cozes dins e defores»⁴

És important remarcar que els tres episodis recolzen en l'experiència, o sigui que en tenim experiència immediata. Llull ho constata: «...car effatus és del éser del qual avem experiència, cové que sia propri particular del sen comun».⁵

Fins aquí hem investigat la naturalesa de l'«effatus» preguntant «què és». Completem-ho examinant «què no és». Em limitaré a la diferenciació que Llull estableix entre l'«effatus» i el seu aparell orgànic.

Emparant-se sempre en l'experiència, observa que la pèrdua de la llengua no comporta l'extinció de l'afany de parlar. En dedueix que l'«effatus» és una potència composta d'un aparell emissor de la veu i de l'instint comunicatiu: «Enfre afatus e la lengua és differència, car la lenga és

3. *Ibidem*, 63/45-53.

4. *Ibidem*, 80/252-263. Cf. també *Arbre de sciència, De l'arbre sensual*: III. *De les branques*, 6. *D'effatus*, dins Ramon LLULL, *Obres essencials*, I, Barcelona, Editorial Selecta 1957, 599. I sobretot, *De l'arbre imaginal*: III. *De les branques*, 8. *De la semblança d'effatus*, *Ibidem*, 611, on explica que la imaginació adquireix «la semblança» de la «veu». És un procés de sentir contrari del que hem descrit.

5. *Lo sisè seny...*, (cf. nota 1), 88/379-380.

estrumén de gustus e de efatus, és cors per si mateixa visible e toquat e efatus és invisible, no palpable. E si la lenga era taillada, per tot assò no-s perdria l'estint natural de la manifestació...».⁶

Doctrina aplicable als altres sentits: «...enaxí com la potència vesiva que no-s pert en quant roman potència, sustentat en aquel estint natural a veer (= veure)».⁷

Ara és quan podem formular una definició bastant satisfactòria de l'«effatus»: és «un altre sentit particular del seny comú, constituït per l'instint locutiú i per un aparell orgànic que manifesta (enfora), emetent la veu, les vivències interiors (dedins)».

II. *Les funcions de l'«effatus»*

Mestre Ramon les estudia en la segona meitat de la segona part. L'expressió dels seus arguments sembla, a primera vista, tan exagerada, que caldria classificar-la d'herètica. Llegim, per exemple, que «sens parlar, no pogra éser encarnatió del Fil de Déu».⁸ La nostra acusació seria injusta, car l'autor ha advertit que si en la primera meitat s'ha valgut d'arguments de «necessitat», això és, «a priori», en la segona utilitza «raons necessàries», això és, «a posteriori». La frase en qüestió constata merament que Déu es valgué del diàleg entre la Verge i l'àngel per a l'Encarnació i per tant que nosaltres, «necessàriament», l'hem d'utilitzar per aprendre i creure aquest misteri.

Llull considera que les funcions de l'«effatus» estan al servei d'una funció o finalitat, en la qual convergeixen: «...totes cozes temporals à Déus creades a serviï d'ome e home és creat a conèxer e amar Déu, honrar e servir... E si parlar no fos, aquela fi fóra perduda, car no pogra hom Déu amar, conèxer, honrar ni servir ni loar ni de sos peccats confesar e fóra perduda la fi per la qual és home creat e la fi per què les creatures són creades a servir Déu en home».⁹

Ressegüim ara les finalitats o funcions de l'«effatus», que aflueixen a la principal. No en pot prescindir cap de les institucions que distingeixen la conducta racional de la irracional: religió, família, societat civil, concòrdia, cultura i civilització.

6. *Ibidem*, 90/407-410.

7. *Ibidem*, 91/410-412.

8. *Ibidem*, 86/332.

9. *Ibidem*, 86/341-347.

L'«effatus» és «necessari», com hem vist, per a professar el cristianisme. Completament el text citat no fa gaire: «Per rahó de parlar pot ésser feta honor a Déu e d'él donar laor e sens parlar no pogra ésser encarnatió del Fil de Déu ni foren sacramens ni manamens ni el jorn del judici». ¹⁰

És indispensable també per a expressar i practicar la religió i la moral naturals: «Sens parlar no pogra hom vertuts guanyar ne-l franch arbitre, que hom ha, negun mèrit aver». ¹¹

No en podem prescindir, tampoc, sense ofegar la vida familiar en els racionals i àdhuc en els irracionals: «Si affatus no fos, no pogren los hòmens partisipar los uns ab los altres en amar... assò mateix se seguira dels animals inracionals». ¹² «Si vou no fos, aucl no feera son niu ni la perdiu no cridara sos fils ne-l rossiynol no atrobara sa muler e cascun aucl engrenara son semblan». ¹³

No menys «necessari» és l'«effatus» com a fonament de la societat civil, sobretot respecte a l'autoritat del príncep, i a la concòrdia dels ciutadans: «Sens parlar... no fóra príncep qui en terra tengués justícia e enaxí de les coses semblants a aquestes». ¹⁴ «Si effatus no fos, no pogren los hòmens... ajudar». ¹⁵

Ens cal l'«effatus» com a factor capdal de la cultura: «És afatus necessari senyn per so que sia sciència, car sens él sciència no pogra ésser... e fóra perduda la obra de la ànima e de la ymagenatió dedins e totes les arts mecàniques foren impossíbols». ¹⁶

Tota cultura es revesteix de civilització, o sigui, de normes i activitats adients a un estil de convivència; no hi ha cultura sense comerç, indústria, viatges, vestiments peculiars, concerts i banquets: «Si no fos parlar, no fóra qui donàs les cozes que hom à mester... enaxí com abitar, vestir, menjar e mercaderia e anar dels uns locs en los altres sercar aqueles cozes que són a hom nessesàries». ¹⁷ «Si parlar no fos, foren moltes obres naturals debades... e perdria gustar viandes caldes, saboroses e indigestes, e-l tactus vestiment, e-ls uls plazens ornemens e les oreles plazens vous». ¹⁸

Mirem enrera. No ens colpeix que l'autor reiteri la necessitat de l'«ef-

10. *Ibidem*, 86/331-337.

11. *Ibidem*, 85/327-328.

12. *Ibidem*, 84/310-312.

13. *Ibidem*, 87/348-350.

14. *Ibidem*, 85/327-330.

15. *Ibidem*, 84/310-311.

16. *Ibidem*, 85/318-321.

17. *Ibidem*, 85/322-326.

18. *Ibidem*, 86/336-340. PERARNAU anota que el mot «indigestes» significa probablement «no digerides».

fatus» per a cada institució i àdhuc per a algunes habituds dels animals perquè ja ens ha advertit que es tracta d'una necessitat de fet, en cap manera d'una necessitat metafísica. És com quan diem: si plou i volem sortir, «necessitem» paraigua.

Si això no ens sobta, ens frapa que, tot just encetat el capítol, el Mestre reemplaci el terme «effatus» pel verb «parlar». En lloc de «si effatus no fos», escriu «si no fos parlar» o «si veu no fos».

Segurament comença a adonar-se que no es pot concedir a l'«effatus» l'exclusiva de la parla. Aquesta, quan és oral, es val de l'«effatus», però quan és gesticulada es val de la mímica: els cecs llegeixen amb l'ajut del tacte; i, sovint, una mirada és tan eloqüent com la paraula.

Hi ha, encara, una altra cosa que ens frapa: l'absència del mot «paraula» i d'un verb, per exemple «enraonar», que no s'apliqui als animals. Aquestes omissions porten conseqüències tan greus, que reservem a aclarir-les el capítol següent.

III. *El funcionament de l'«effatus»*

Començaré per refermar i completar l'aproximació a l'«effatus» aconseguida en el primer apartat. Demostràvem aleshores, basant-nos en fets de consciència, que l'«effatus» és una part substancial del seny comú, destinada a manifestar, mitjançant la veu, la reacció íntima suscitada per una percepció sensible. En aquell exemple, l'«effatus» expressava, valent-se d'una veu joiosa, l'emoció de plaer engendrada per la percepció sensible d'una rosa.

Diversos textos, breus com tot l'opuscle, segueixen els passos fisiològics del procés: «L'orgue de afatus és la lenga e lo seu estrumén és lo movimén, qui comensa en lo pulmó, on es pren la concepció, que subsecivamén ve en la lenga e la lenga en lo paladar, en los locs dels vocals, e forma-s en la vou, on és feta la manifestatió de la concepció de dins».¹⁹

La brillant fantasia de qui ha estat anomenat, pels seus contraris, «Doctor Fantàstic» li permet d'imaginar que l'«effatus» s'adreça a la Vista per indicar-li on trobarà coses belles o plaents: «Parlar de plazens cozes e de beles mou la potència vesiva a veer, en tant com hom dezira... les cozes loades. E aquel concebiment de plaer és enans fet per la manifestatió de la vou...».²⁰

Puntualitzem més encara. La veu, emesa per l'«effatus», manifesta l'emoció íntima, perquè n'és la «semblança» oral; però, només indirecta-

19. *Ibidem*, 85/459-463.

20. *Ibidem*, 97/205-207.

ment manifesta la percepció sensible suscitadora de l'emoció. Altrament dit: aquesta veu és directament signe natural de l'emoció i tan sols indirectament de la imatge.

Fins aquí naveguem en rauja. El punt de naufragi es presenta quan ens plantejem com aconsegueix l'«effatus» manifestar, en lloc de la imatge corresponent, fenòmens pertinents al nivell intel·lectual.

La greu fallida de Llull és no adonar-se del perill. En aquest opuscle atribueix a l'«effatus» la mateixa capacitat d'oferir-nos, indirectament, la semblança d'una imatge que ha de lliurar-nos la d'un fenomen racional.

El greu pecat d'omissió del Mestre mallorquí no escapà a la sagacitat de Perarnau: «No puc acabar aquesta part sense assenyalar el fet que la demostració, tot i anar dirigida a provar l'existència del sisè sentit, «affatus», tant en el regne animal com en l'espècie humana, basa les seves proves, sobretot, en la relació existent entre la parla i els fets culturals de les comunitats humanes, sense ni plantejar-se el problema de si... es realitza encara a través de la veu».²¹

En tot *Lo sisè seny...* no trobem el menor indicatiu que l'esquema utilitzat per explicar la naturalesa de la veu, el llenguatge instintiu i la conducta dels irracionals, hagi de ser substituït si pretenem investigar la paraula, el llenguatge humà i les institucions que hi arrelen i se'n nodreixen.

Aital substitució és ineludible, car la veu no pot ésser signe natural -ni directament ni indirecta- de la idea. Tant la veu com la imatge són concretes, singulars, sensibles; en canvi, la idea és abstracta, universal, incorporeal.

Noresmenys en pot ésser un signe artificial. Les facultats superiors de l'home a l'escollir una veu per tal de signar una idea, un acte de llibertat o un sentiment espiritual, la transformen en paraula.

L'esquema ja no és ara «imatge, emoció, veu», sinó «idea, designació, paraula». La peça principal del llenguatge humà no és la veu, que ho era de l'instintiu, sinó la paraula.

Dissortadament, res d'això no trobem en *Lo sisè seny...* Caldrà esperar deu anys per que Llull ho digui en el *De ascensu et descensu intellectus* (1304).

¿Com s'explica el lapsus comès per un genial coneixedor i fins i tot creador de l'idioma? «Quandoque bonus dormitat Homerus». Tanmateix, quan dominem un idioma, les paraules sembla que ens vinguin espontàniament als llavis, ço que confirmaria la hipòtesi lul·liana. Tots re-

21. *Ibidem*, 55

cordem, però, la il·lusió amb què apreníem -i fins i tot inventàvem- paraules en la nostra infantesa.

Observem també que les ciències i els dialectes forgen sovint termes i modismes i constatem les vacil·lacions amb què parlem una segona llengua.

Els animals no inventen veus ni cap espècie imita les d'una altra. Nosaltres, per contra, com que som intel·ligents, conservem les veus de la nostra, imitem les de totes les altres i en creem de noves naturalment o valent-nos d'instruments.

El títol complet de l'opuscle *Lo sisè seny, lo qual apel·lam affatus* ens forneix una sorpresa: s'avé amb el nostre punt de vista, ja que el sisè seny no es dona ell mateix el nom, sinó que l'«apel·lam affatus».

IV. *El rol de precursor*

Un tret molt característic del nostre autor, en el seu caire de «trobador de llibres», amb el qual s'autodefiní en el *Cant de Ramon*,²² és la predilecció per l'assaig. Llull fou un «assagista» en el sentit modern de la paraula.

Assajà el seu «Art», amplificant-lo, sense treva. Assajà les seves «dignitats», augmentant-ne o disminuint-ne el nombre; les seves «enciclopèdies», els seus «debats» entre savis portantveus de diverses religions, els seus «exemples» que preludien la gran novel·la *Blanquerna*, els seus «projectes» de reconquesta de Terra Santa, els seus «clams» a papes i a reis i fins les seves llistes de «proverbis».

Totes les seves obres -i gairebé totes les seves iniciatives i actuacions- tenen llur arrel en el *Llibre de Contemplació* i són membres d'un cicle. A ambdues regles se sotmeten les obres del cicle destinat a la teoria del llenguatge. *Lo sisè seny...* n'és el penúltim grilló.

Comparem, doncs, el *Llibre de contemplació en Déu* amb *Lo sisè seny...* Novament quedem sorpresos. Pensàvem que hi mancarien les dades fisiològiques: hi són més completes que en *Lo sisè seny...*²³ Ens creïem trobar-hi només un esborrany confús i incomplet de l'opuscle; per contra, els capítols XLI, XLII i LXXVIII del *Llibre de contemplació...*, intitulats:

22. Vegeu el text, comentat amb rigor científic, per Josep ROMEU I FIGUERAS, *Interpretació del «Cant de Ramon» de Llull*, dins «Serta Philologica F. Lázaro Carreter dicata», Madrid, Càtedra 1983, 449-463.

23. Ramon LLULL, *Llibre de contemplació en Déu*, cap. CXXV, 22, dins *Obres essencials*, II, Barcelona, Editorial Selecta 1960, 376.

Com Déus ha ordenada en home la potència sensitiva, Com Déus ha ordenada en home la potència imaginativa, Com Nostre Senyor Déus és llarg a totes creatures i sobretot el CXXV, intitulat: *Com hom ou veus e paraules* exposen les finalitats i funcions de la parla més àmpliament i precisa que *Lo sisè seny*.... Per exemple, distingeixen allò propi de la veu d'allò peculiar de la paraula. Afegeixen la funció històrica, negligida per *Lo sisè seny*..., constatant: «...car sens oïment hom no podrà tan bé saber veritat de les coses passades ni de les esdevenidores com fa per oïr». ²⁴ Remarquem especialment que es planteja el problema de l'origen del llenguatge i el resol assenyadament; no es cansa de regraciari Déu pel do del llenguatge que ha concedit a cada espècie animal i en grau més excel·lent al nostre llinatge; però reconeix que l'actualització del llenguatge humà es verifica mitjançant l'aprenentatge. Altrament dit, el do consisteix en la capacitat d'aprendre el llenguatge. És una posició que anticipa la sostinguda per Noam Chomsky. ²⁵

Heus aquí els textos pertinents: «Benaurat, Senyor, vós havets donat a cascú dels animals llenguatges segons l'espècie de què és». ²⁶ «O Déus gran, meravellós! A vós, Sènyer, sia honrament e laor e amor e benedicció, qui havets donat als hòmens oïment de veus e de paraules e de brogits». ²⁷ «Com lo vostre servidor e·l vostre sotmès s'esforça aitant com pot com pusca entendre lo llenguatge aràbic». ²⁸

Esbrinem ara en què *Lo sisè seny*... sobrepassa les posicions del *Llibre de contemplació en Déu*.

El lector haurà observat que les funcions de la parla són enfocades per aquest com a instruments de la vida contemplativa. Per exemple: Déu ens ha concedit el llenguatge per dir la veritat, rebatre mentides i en determinades circumstàncies servir silenci. ²⁹ En canvi, *Lo sisè seny*..., bo i acceptant que llur principal finalitat rau a que l'home compleixi el seu destí sobrenatural, vol que ho realitzi mitjançant la Cultura i la Civilització.

El progrés més important de *Lo sisè seny*..., tot i ésser-ho molt el que acabem de comentar, és però el descobriment de l'«effatus» com a sentit de la parla. La *Taula general*, a la qual Llull posà punt final el 13 de gener de 1294, això és, uns tres mesos abans (17 d'abril) que es posés

24. *Ibidem*, CXXV, 17; p. 375.

25. Noam CHOMSKY, *Aspects of the Theory of the Syntax*, 1965.

26. Ramon LLULL, *Llibre de contemplació en Déu* (citats en la nota 23), cap. LXXVIII, 11; p. 265.

27. *Ibidem*, cap. CXXV, 1; p. 374.

28. *Ibidem*, 20; p. 376.

29. *Ibidem*, cap. CXXV, 12; p. 375.

a escriure el nostre tractat, no considerava que li calgués canviar, ans donava per bona, l'afirmació que «los estruments de l'umà enteniment són los cinc senys corporals».³⁰

Aquesta troballa s'acompanya, quan Mestre Llull la justifica, d'una gens menyspreable descripció de «lo seny comú», gairebé identificat amb la funció comunitària dels cinc senys particulars. El seny comú acobla llurs sensacions i les situa dintre un perfil, per tal que la imaginació elabori la imatge de la cosa percebuda. Ho hem explicat més amunt i val a dir que em sembla una teoria original que encaixa sense dificultat en el sistema psicològic medieval. No menys encertat és fer de l'«effatus» una part substancial del seny comú.

Perarnau hi toca de ple quan dictamina, descartant altres solucions, que la finalitat de *Lo sisè seny...* és la de demostrar que «effatus» és un sentit.³¹ Convé remarcar que aquesta demostració enclou una genial revisió de la teoria del seny comú i una precisió admirable en definir la naturalesa peculiar de l'«effatus».

Amb aquestes innovacions, el Mestre Mallorquí féu un pas tan efectiu per ell mateix com perquè en presagia d'altres ben prometedors. El pas en qüestió atorga a la parla una nova dignitat. Al *Llibre de contemplació...* no era altra cosa que la serva del pensament -com per a la més gran partida d'escolàstics, la filosofia és «ancilla theologiae»-: «Com paraula, Senyor, sia creada en home per revelar e significar enteniment, per açò és paraula serva e sotsmesa a enteniment». «Aitant com enteniment és pus aparellat a demostrar veritat que paraula». «Paraula defall a expondre tot ço que enteniment entén... Enteniment entén, en los significats, més coses e altres coses que paraula no pot nomenar».³²

Anotades ja les similituds i discrepàncies entre el *Llibre de Contemplació en Déu* i *Lo sisè seny...*, primera i penúltima anelles de la cadena d'obres lul·lianes sobre el llenguatge, donem ara un cop d'ull a les intermèdies. Les principals són dues novel·les: el *Fèlix o llibre de meravelles*, de rerafons científic, i *Blanquerna*, que apunta a la reforma de la cristianitat. Una i altra foren escrites anys abans del pontificat de Celestí V (1294), data en què Llull escriu *Lo sisè seny...* Advertim, però, que Llull

30. *Lo sisè seny...* (citat en la nota 1), 41

31. «L'estudi del text lul·lià ara publicat m'ha conduït a la convicció que *Lo sisè seny...* és un escrit destinat a demostrar o provar una tesi, que ja coneixem, la que l'expressió verbal és un sentit homologable amb els cinc coneguts i reconeguts fins ara», *Ibidem*, 52.

32. Ramon LLULL, *Llibre de contemplació en Déu* (citat en la nota 23), cap. CLV, 3, 4, 15; pp. 447-448.

modificà ulteriorment alguns passatges del *Fèlix...* i afegí al *Blanquerna* els darrers capítols.³³

Tot atribuint a l'oïda les funcions de la parla, en descriuen l'origen fisiològic, sense sospitar l'existència d'un sisè sentit.

En els darrers capítols de *Blanquerna*, els afegits en data ulterior a la de *Lo sisè seny...*, Llull exagera la funció cultural del llenguatge fins a tal punt, que Blanquerna, enlairat al soli pontifici, proposà al Consistori que a fi d'evitar o d'eliminar les errades religioses, les arbitriarietats jurídiques i fins i tot les desviacions científiques, fes per manera que un idioma universal -el llatí- desplaçés els idiomes particulars. Pensava, doncs, que el llenguatge, erigit en universal dipòsit cultural, unificaria el pensament.³⁴

Prescindim d'exageracions d'aquesta mena, degudes, al meu parer, a la mentalitat medieval que reservava tan poc d'espai a la hipòtesi i a la innovació, per retornar al punt on havíem arribat comentant el nostre opuscle.

Passem revista i fem balanç. A la columna negativa, això és a la dels deutes, hi figuren dues partides: absorció de la paraula per la veu i concessió a l'«effatus», en tant que sentit productor de la veu, de la causalitat principal del llenguatge humà. A la columna positiva, això és en la dels guanys, li assignem quatre partides: nova concepció del seny comú per tal d'implantar-hi l'«effatus»; descobriment del sisè seny; concessió a l'«effatus» de la dignitat de far del pensament, sense negar que n'és també el servidor; i reconèixer que el llenguatge atresora i enriqueix la cultura.

Aquests guanys ens apropen més i més a la Filosofia lul·liana del Llenguatge. Tant ens hi acosten, que estem a un pas de la meta i, per tant, no anem errats en atribuir al nostre opuscle l'ofici de precursor.

Hi arribem tan bon punt com Llull para esment a la doble funció cultural del llenguatge. No podem aturar-nos a la d'embalçar cultura i crear-la. Llull s'apercep que el llenguatge en ell mateix, en molts dels seus termes i en l'estructura gramatical, reflecteix una filosofia professada implícitament pels qui l'han parlat i el parlen. Descobrir-la és desentumir la filosofia arraulida en el llenguatge: llatí i català en el nostre cas.

Caldran deu anys perquè el nostre autor, també en el llibre *De ascen-*

33. Joan TUSQUETS, *La data de composició de Blanquerna*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXXVI (1975-1976), 115-123.

34. Ramon LLULL, *Llibre d'Evast i d'Aloma i de Blanquerna*, cap. XLIV, dins «Obres Essencials» I, Barcelona, Editorial Selecta 1957, 174.

su et descensu intellectus perfili, potser per primer cop en la filosofia cristiana, un esbós de la del llenguatge.

No és per atzar que Llull completi alhora les dues columnes de què hem parlat: la dels deutes, reconeixent a la paraula el rol principal en la Cultura: i la dels guanys, desgelant la Filosofia glaçada en el llenguatge. Són dues qüestions fonamentals i correlatives. Tant de l'una com de l'altra n'és precursor *Lo sisè seny, lo qual apel·lam affatus*.

L'opuscle penetra el llibre, tant que el transfigura. Ja en les primeres pàgines, parlant de la «pedra», es gloria «d'haver escrit un llibre (*en realitat un opuscle*) demostrant que existeix l'«effatus»». ³⁵ Després diu que de la «pedra», si no fos per l'«effatus», no n'hauríem altra coneixença que l'experiència personal, car no ens diria la ciència ni el proïsme. ³⁶ Tot el llibre respira la mateixa tònica.

Amb poques paraules expliquem com el llibre ateny les dues comeses. Paga els deutes inventant el llenguatge humà, mercès a distingir el doble funcionament de l'«effatus». Repara que el sentit de l'«effatus» pot emetre la veu instintivament amb una mena d'automatisme biològic, o bé sotmetent aquest automatisme a l'imperi de la llibertat. Agrega que això no és privatiu de l'«effatus»; la vista, poso per cas, clou lliurement els ulls quan no vol veure un objecte i els obre lliurement quan el vol veure. ³⁷ El Beat observa que d'ací prové la possibilitat que els actes dels sentits siguin meritoris o pecaminosos. ³⁸

L'«effatus», funcionant doncs com a causa instrumental de les potències superiors que són la causa principal d'aquest acte, inventa els noms, triant una veu per significar cada objecte. No n'hi ha prou amb inventar els noms per configurar el llenguatge humà. Cal, com a mínim, inventar els verbs que signifiquin accions o passions. L'«effatus» imposa nom a cada cosa i d'aquest nom a vegades en fa un subjecte i altres cops un predicat. ³⁹

La doble invenció de noms i de verbs és la quinta essència del llen-

35. Ramon LLULL, *De ascensu et descensu intellectus* (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis: Raymundi Lulli opera latina IX), Turnholt, Brepols 1981, 25/8-9.

36. *Ibidem*, 36/326-333.

37. *Ibidem*, *De entitate hominis*, 106/673-678: «Et primo ad oculum, qui se claudit libere, quando non vult videre obiectum, et libere aperit se, quando vult videre obiectum... et de affatu, qui libere nominat istud vocabulum aut illud».

38. *Ibidem*, 106/681-683: «Et ideo intellectus per hoc, quod cognoscit libertates supradictas, apprehendit, quod iustitia Dei habet libertatem ad iudicandum hominem secundum facta sua».

39. *Ibidem*, 26/48-49: «...affatus ei nomen imponit, et de ipso facit quandoque praedicatum, quandoque subiectum».

guatge. No és suficient disposar de paraules significatives, això és, inventar «termes» incessantment renovellats, si hom no és capaç d'inventar verbs que els agrupin en «frases».

Ja eixugats els deutes, indaguem com Llull assoleix d'edificar la seva filosofia del llenguatge. Ja sabem que cada obra del Mestre Mallorquí va seguida d'un qüestionari relatiu a cada capítol. En el *De ascensu et descensu intellectus* «qüestionarà» filosòficament el llenguatge (l'«effatus» entès com a sentit, però sotmès a les potències superiors). Li preguntarà, per exemple, per què classifica els «noms en subjectius i adjectius» i l'«effatus» contestarà: això respon a l'existència real de substàncies i accidents. D'aquesta guisa el diàleg entre Llull, que qüestiona, i l'«effatus», que respon, ens lliurarà la «Filosofia del Llenguatge» custodiada per l'idioma.

Aquest article no ha pretès de formular un judici de valor respecte a la Filosofia lul·liana del Llenguatge. Simplement, determinar fins a quin punt *Lo sisè seny...* n'és el precursor.

Barcelona, febrer del 1992